

BEWAAR HET PAND

Uitgave tot bevordering van de handhaving der oude Gereformeerde beginselen
verschijnt eens in de veertien dagen

KOMMISSIE VAN REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Meerkkerk; Ds. H.C. van der Ent, Dordrecht-Centrum; Ds. H. van Leeuwen, Driebergen; Ds. L.W. van der Meij, Zaamslag; Ds. D. Slagboom, Katwijk aan Zee; Ds. M.C. Tanis, Sliedrecht-Centrum; Ds. M. Vlietstra, Bunschoten; Ds. P. van Zonneveld, Doornspijk; A. Beukers, Alphen a.d. Rijn en Joh. van der Lee, Alphen a.d. Rijn.

REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Prinses Marijkeweg 13,
4231 BP Meerkkerk. Telef. 01837-1357

ADMINISTRATIE

A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a/d Rijn, tel. 01720 - 74202, postrek. 70.43.50, t.n.v. de administrateur van „Bewaar het Pand” te Alphen a/d Rijn.
Abonnementsprijs f 10,- per jaar. Abonnementsprijs voor de Verenigde Staten en Canada 5 dollar per jaar. Advertenties f 0,25 per mm. Bij kontrakt korting.

MEDITATIE

Niet verbreken

Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken.

Matth. 12 : 20a.

De sabbath heeft Jezus geëerd. Hij heeft die dag geheiligt. Die heiliging bleek onder meer in het gaan naar de synagoge. Daar werd Gods Woord gelezen en verklaard. Dat Woord heeft ook Hij gelezen en verklaard. Hij heeft gepredikt. Gepredikt de volle raad Gods tot zaligmaking van zondaren. Hij kon getuigen wat niemand vóór Hem of na Hem kon uitspreken: In Mij is Gods Woord vervuld. Door Mij worden de beloften van God volle werkelijkheid. Als Knecht des Heeren heeft Hij Zich gegeven. Volkomen gegeven, opdat God verheerlijkt zou worden op aarde. Wat in Zijn lastbrief staat zal Hij doen op aarde. Welk een woord heeft Hij uitgesproken: „Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken”. Ook wij, westerlingen, weten wat riet is. Ook in onze omgeving wordt het gezien. Het wordt gevonden aan de kant van de rivier of brede sloot. Welk een prachtig gezicht toont een rietveld. Het riet staat in zijn fierheid, getooid met een schitterende pluimendos. Wanneer de wind er overheen strijkt zien we de pluimen golven gelijk het graan op de akker. Het riet buigt wel het hoofd, maar het heft zich telkens weer op. Echter wanneer er een krachtige stormwind overheen waait of er doorheen gaat bezwijkt hier en daar een riet. Het knakt. Het wordt zó geknakt dat het naar beneden blijft hangen en zich niet meer kan opheffen. Een riet, van zichzelf broos, kan weinig weerstand bieden. Een riet is niets, al staat het fier op het veld. Het is ook van binnen hol. Met de pluimendos lijkt het veel, maar het is niets. Van het rechttopstaande riet, getooid met een pluimendos, gaat een prediking uit. We worden gewezen op de broosheid van de mens. Hij mag staan in het leven, maar heeft geen blijvende plaats in het leven. Hij mag versierd zijn met gaven en kennis, hij mag religieus zijn, maar hij is niets als ijdelheid. Het riet is hol van binnen. Zo is het menselijk leven: hol, leeg van binnen. Leeg van God. Leeg van Christus. Missend het werk des Geestes. Hij kan pronken met zijn rechtzinnigheid, met zijn „zo goed weten”, maar in werkelijkheid is hij niets. Niets in de ogen Gods. Het recht opstaande riet gaat de Heere voorbij. Hij blikk alleen in liefde en welgevallen neder op gekrookte rieten. Een geknakt riet is een waardeloos riet. Waard om vertreden te worden. Wie zichzelf als een gekrookt riet heeft leren kennen raakt zijn waardigheid kwijt. Men kan zich nergens meer op beroemen, kan ook in niets van zichzelf meer roemen. Men belijdt het: door de Heere vertreden te moeten worden. Dit heeft men verdiend. Zo’n geknakt riet wordt men door de krachtdadige werking van Gods Geest. Die Geest maakt ons fiere, rechttop staande mensen, tot gebogen, vernederde mensen. Tot arme, alles missende mensen. Wie geestelijk een gekrookt riet geworden is, bezit een verbroken hart en een verslagen geest. Onder de zware last van de zonde is men zó gebogen geworden, dat men voorover gevallen is in verootmoediging voor de Heere. Zulke mensen kunnen niets meer bespreken, noch beredeneren. Ze gaan zwijgen tegenover de mensen, maar spreken, zij spreken tot God. „Heere”, zo wordt geuit, „ik

heb het verdiend dat U mij voorbij gaat, dat U mij vernietigt, maar zie nog in genade op mij neder”.

Geknakte rieten worden veracht door de wereld, door de farizeeër en schriftgeleerde. Ze worden door hen vertrapt. Maar deze kunnen hen niet vernietigen. De Heere waakt over hen. Hij denkt aan hen in Zijn welgevallen. Hij laat hen niet verbreken en Hij verbreekt hen Zelf niet. Op de sabbath bevestigt de grote Prediker wat Zijn Vader heeft uitgesproken. Jes. 42 : 3a.

Ook heden wordt op de sabbath Zijn heilswoord onderstreept. Hij zal niet verbreken. Dit kan ook niet, want in de gekrookte rieten ziet Hij het werk van 's Heeren Geest. En op dat werk blikk Hij in welgevallen neder. En wat verbroken, gebroken is, wordt door Hem geheeld. Hij richt de gebogene op. Welk een moedgevend woord voor verbrokenen, voor gebrokenen van hart. Hij komt. Maar niet om te verbreken, maar om te helen. Hij maakt waar: „Ik ben uw heil”. Hij richt op door Zijn genade. Hij sterkt door Zijn heilswoord. Hij schraagt in het strijdperk van het leven. Bloedvloeiende vrouwen, Kananese vrouwen, boetvaardige zondaren en zondaresen gaan delen in Zijn ontfermende liefde. Zij ondervinden dat Zijn naam is: Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst.

Gekrookte rieten zal Hij niet verbreken, maar ongekrookte rieten zal Hij verbreken. Die trots zijn in eigen oog zal Hij vernederen. Vernederen tot in de hel toe. Wee onzer wanneer we tot het einde van ons leven blijven een ongekrookt riet. Zijn straffende hand zal over ons komen. Ook zullen we door Hem gestraft worden wanneer we slechts een bewogen riet zijn. Een bewogen riet gelijk is hij, die geraakt wordt door de prediking, door bepaalde gebeurtenissen in het leven. Maar een geraakt mens, een aangeraakt mens, kan zich nog oprichten en dit wordt duidelijk gezien aan de levenshouding en bemerkt uit het spreken, uit de gesprekken. Die kan zich met veel nog op de been houden. Wie geknakt is ligt in het stof en wie in het stof ligt neergebogen wordt door de Heilsmiddelaar weer opgericht.

Ligt u in het stof? Werkelijk in het stof? Hoort Zijn heilswoord: „Het gekrookte riet zal Hij niet verbreken”.

Ds. M.C. Tanis.

Uit het land van de Bijbel

7.

A. Het huiselijk leven (vervolg)

Wanneer we de verschillende wijzen en betekenissen van het „kussen” hebben besproken, als behorende bij de „begroeting” van elkander, is het nu wel heel begrijpelijk, dat iemand, die haast heeft of een belangrijke opdracht had te vervullen, zich niet kon inlaten met de tijdrovende begroetingen. Daarom wordt het bevel van Eliza aan zijn knecht duidelijk, die hij zond tot de diep-beproefde Sunamitische vrouw, ten einde zijn staf te leggen op het aangezicht van haar gestorven kind (en wat dus geen oponthoud duldde) . . . „zo gij iemand vindt, groet hem niet, en zo u iemand groet, antwoordt hem niet.”

De Oostersche kus had dus plaats op verschillende manieren. Zo de kus op de hand, op

Van de administratie

We ontvingen in de afgelopen periode f 25,- aan giften en konden 1 nieuwe abonnee inboeken. Hiervoor onze dank. Ook onze hartelijke dank aan mevr. de Groot, Prof. Kamerlingh Onneslaan, Sliedrecht, die ab. geld voor ons geïnd heeft van abonnees die nog niet hadden betaald. We hopen elkaar D.V. weer te ontmoeten in Kampen op 27 augustus.

Adm. Bewaar het Pand: A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a.d. Rijn, tel. 01720-74202, giro 704350.

Van de Redactie

1. **Brochures.** We hebben al heel wat brochures met de artikelen van Ds. van der Meij over onze verhouding tot de Ned. Geref. Kerken verzonden. Maar ik heb nog voldoende voorraad om belangstellenden het begeerde aantal te zenden. Meestal geschiedde tot nu toe de bestelling van een aantal exemplaren gelijk. Ter uitdeling en ter onderlinge bespreking, ook door kerkeraden. De kosten zijn geen verhindering, slechts f 1,- per exemplaar, uiteraard vermeerderd met de kosten van verzending. Men kan bij mij terecht voor elk gewenst aantal.

2. **Ontmoetingsdag.** Deze komt in zicht, tenminste als men dit blad op tijd ontvangt, wat we van harte hopen, want we bedoelen nog een laatste opwekking te laten horen. Ten overvloed worden de sprekers elders in dit blad weer vermeld. We wijzen ook nog op de boekentafel. Bovengenoemde brochure zal ook verkrijgbaar zijn. Zonder verzendkosten!

3. **School voor Dundas en Hamilton.** Op onze reis naar Canada konden we de beschikbare gelden meenemen, in totaal een bedrag van f 7200,-, dat we via Mr. M. Sommer aan de penningmeester van de school ter hand hebben gesteld, die uiteraard zeer verblijd was. De kas was leeg, maar ik ontving weer een gift van HK van f 200,-, waarvoor hartelijk dank. Het begin is er weer.

We reden nog langs de school, die daar verlaten stond zonder het gewoel van kinderen. Dat wacht op het nieuwe schooljaar, dat nadert. We ontmoetten verschillende personen die op een of andere wijze bij de school betrokken zijn.

4. **Mrs. A.V. te S.** Uw gift voor „kom over en help” heb ik doorgezonden. Hartelijk dank ervoor. Met hartelijke groeten.

5. **Boeken.** In vorige nummers schreef ik over verschillende uitgaven. Tot mijn grote spijt moet ik nu mededelen dat er op de aanstaande ontmoetingsdag niet een van deze boeken te verkrijgen is. We hopen dat we spoedig betere berichten kunnen doorgeven. B.

de voet, op de grond en van de klederzoom, zoals we die hebben besproken. Thans nog iets over het kussen van een „geschrijf” en de kus op het gelaat, de z.g.n. „broederkus”, waarvan de apostel gewaagt in Romeinen 16 vs. 16a: „Groet elkander met een heilige kus.”

Het kussen van een „geschrijf” had ook een veelbetekenende strekking.

Zeër zeker hebt u zich wel eens afgevraagd: wat zou toch de betekenis zijn geweest van Farao's wonderlijke gezegde tot Jozef, toen Farao hem had aangesteld tot „eerste minister”: „Op uw bevel zal al mijn volk de hand kussen”. (Zie Genesis 41 vs. 40)?

Wel, dat gaf een bewijs van „eerbied” jegens

de aanstelling van een „bevelhebber” van het leger. Men kuste dan eerst het bevelschrift van de aangestelde gezaghebber en daarna raakte men het met het voorhoofd aan. Dit werd dan gevolgd door een veelbetekenende handeling, namelijk deze: Farao deed zijn ring af en deed hem aan Jozef's hand. Die ring was het grootzegel van het koninkrijk van Egypte en daarmee werden alle staatsdocumenten getekend als een bekrachtiging van het bewijsstuk!

Wanneer we hier even bij stilstaan, dan wordt Gods „wijs beleid” met Jozef's levensgang wel heel treffend en aanbiddelijk! Ja, „Wie kan Gods wijs beleid doorgronden”, zo luidt de eerste regel van vers 10 uit psalm 105. Nog een voorbeeld vinden we in Esther 3 vs. 10 en 12, alwaar we lezen over Ahasvéros en Haman:

„Toen trok de koning zijn ring van zijn hand en hij gaf hem Haman, de zoon van Hammedátha, de Agagiet, der Joden tegenpartijder. En de koning zeide tot Haman: dat zilver zij u geschonken, ook dat volk, om daarmee te doen naar dat het goed is in uw ogen.

Toen werden de schrijvers des konings geroepen . . . en er werd geschreven naar alles wat Haman beval . . . elk landschap naar zijn schrift enz. . . . Er werd geschreven in de naam van de koning Ahasvéros en het werd met des konings ring verzegeld.”

Dit verzegelde bevelschrift gaf de koning later, na de ontmaskering van Haman, aan Mordechai. Zie Esther 8 vs. 2, 8 en v.v. Nu lezen we wel niet van het „kussen” dezer geschriften. Maar naar het oud gebruik zal dit zeker plaats hebben gehad. We lezen in Spreuken 24 vs. 26: „Men zal de lippen kussen desgenen, die rechte woorden spreekt.” Dit betekent: van hoog gezaghebbenden. Deze tekst wijst zeker wel op genoemd gebruik. Zo zullen de vonnissen van rechtvaardige rechters gekust worden, ten teken van onderwerping aan hun rechtvaardige uitspraak. Daarbij hebben wij te denken aan het feit, dat een Ooster's koning persoonlijk het „opperste gerechtshof” was.

Worden we ten slotte hier niet gewezen op de gerechtigheid van Christus als de Opperste Rechter. Dit lezen we in Johannes 5 vs. 22 en 27, namelijk: „Want ook de Vader oordeelt niemand, maar heeft al het oordeel de ZOON gegeven. En in vers 23: „Opdat zij allen de Zoon eren, gelijk zij de Vader eren.” Zo in vers 27: „En heeft Hem macht gegeven ook gericht te houden, omdat Hij des mensen Zoon is.”

En nu is er een volk, dat in de weg der ontdekking hiër leert buigen voor God en moet erkennen met David in psalm 51:

*„Ik heb gedaan, wat kwaad was in Uw oog;
Dies ben ik, HEER', Uw gramschap dubbel waardig;
'k Erken mijn schuld, die U tot straf bewoog;
Uw doen is rein, Uw vonnis gans rechtvaardig.”*

Ja, dat is enerzijds het „kussen” van het WOORD DES HEEREN, waarin de heilige God Zich als zodanig openbaart. En dat is: „Alleen ken uwe ongerechtigheid, dat gij tegen de Heere uw God hebt overtreden.” Ja, dat belijden zulke ontdekten gaarne. Maar dan spreekt datzelfde Woord des Heeren ook van de ruime weg der verzoening in Christus Jezus; van „het LAM GODS, Dat de zonde der wereld wegneemt”. Wiens bloed reinigt van alle zonden!

En nu is het de HEILIGE GEEST, Die door Zijn toepassende bediening van het Woord des Heeren de schuldbelijdende zondaar brengt aan de gezegende Voeten van Christus, zoals eens die „wenende zondares”. Ja, dan doet de Heilige Geest door het geloof die Voeten van de Zoon met die wenende zondares kussen!

En zo kust, met eerbied gezegd, ook die ZOON al de zonden en al de schuld, ja, al de strafwaardigheid en het oordeel weg! O, rijke en heerlijke vrijmaking van die Zoon!

Want: „Indien de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zo zult gij waarlijk vrij zijn.” O, dierbare „kussingen van Zijn Mond!” (Hooglied 1 vers 2.)

Bent u, gel. lezer(es) jaloers geworden op dat heil, op die genade-welddad?

Hebt u dat allerkostelijkste „Geschrift”, Gods Woord, ook al eens mogen kussen? Dat is: **Amen** mogen zeggen, zowel op de bestraffende als op de vertroostende inhoud ervan?

Thans enkele aantekeningen ten opzichte van de kus op het gelaat, de z.g.n. „BROEDERKUS”, waarvan we lezen in Romeinen 16 vs. 16: „Groet elkander met een heilige kus.” Driemaal lezen we van deze kus, namelijk: in I Kor. 16:20 en in II Kor. 13:12 en in Thess. 5:26. En in overeenstemming hiermee schrijft ook Petrus in zijn eerste brief, hoofdstuk 5 vs. 14: „Groet elkander met een kus der liefde.” En dat in dezelfde betekenis als van de kus, welke Paulus noemt en bedoelt.

Tijdens vele eeuwen hebben er in de Christelijke kerk over deze broederkus twee meningen tegenover elkander gestaan en wel zo, dat enerzijds deze kus na de Apostolische tijd als van geen bijzondere betekenis meer werd geacht en anderzijds deze kus toch als voor altijd geldend moet blijven in de gemeenten. Er zijn thans nog kringen van ernstig-gelovigen, die de broederkus nog handhaven. Nu gold deze kus wel alleen tussen de mannen onderling, dus geen kus van mannen aan vrouwen. In de samenkomsten der gemeente tijdens de apostolische tijd zaten ook de vrouwen gescheiden van de mannen. Deze gewoonte is zelfs nog aangehouden tot in nog jongste tijden, en mogelijk nog. Nu liet wel-is- waar de Oosterse welvoegelijkheid deze gescheidenheid zeer nauw in stand. Ja, zij ging zelfs zo ver, dat het niet betamelijk was, een enkel woord te spreken met een vrouw, die men niet kende. We denken hierbij aan de opmerking van de discipelen, die zij maakten, toen de Heere Jezus een gesprek hield met een Samaritaanse vrouw. We lezen dit in Joh. 4:27, namelijk:

„En daarop kwamen Zijn discipelen en verwonderden zich, dat Hij met een vrouw sprak.”

Zelfs wanneer in de eerste Apostolische tijd, toen de vrouwen als „discipelinnen des Heeren” deel kregen aan de geestelijke voorrechten evenals de mannen en het hun werd gegund om de samenkomsten der gemeente bij te wonen, mochten zij dat alleen doen . . . „gesluiert”. Vandaar is het, dat Paulus in I Korinthe II vs. 5 schrijft: „Maar een iegelijke vrouw, die bidt of profeteert met ongedekte hoofde, onteert haar eigen hoofd: want het is een en hetzelfde, alsof haar het haar afgesneden was.”

Ja, Paulus schrijft zelfs in dit verband in vers 6:

„Want indien een vrouw niet bedekt is, dat zij ook geschoren worde; maar indien het lelijk is voor een vrouw geschoren te zijn, of het haar afgesneden te hebben, dat zij zich dekke.” Dat is: zich sluiert.

We willen hierbij even opmerken, dat Paulus deze zaak in direct verband brengt met Gods „scheppingsordinantie”, dus dit niet ziet als een gewoonte, alleen maar bestaande voor die tijd. (Zie vers 8 en 9.)

Het gesluiert moeten zijn van de vrouwen in de samenkomsten der gemeenten was een teken van onderwerping aan het gezag van de voorgangers der gemeente. Vandaar ook de hierop volgende tekst van vers 10:

„Daarom moet de vrouw een macht op het hoofd hebben, om der engelen wil.”

Met de „engelen” worden hier wel bedoeld de voorgangers der gemeente. Er staat immers in Openbaring 2 en 3: „En schrijft aan de engel der gemeente.” „Engel” is hier „bode”, „gezent”.

Wanneer nu de apostel schrijft „Groet elkander met een heilige kus” dan bedoelde de apostel de gemeente te doen verstaan, dat de kinderen des Heeren elkaar als ware gelovigen behoorden te ontmoeten als dus op voet van gelijkheid in het geloof. De Heere Jezus bad tot Zijn Vader: „Opdat zij allen één zijn.” (Johannes 17:21a.)

Zo viel dus alle onderscheiding tussen rang en stand weg in de samenkomsten der gemeente. We zouden hier de vraag nog kunnen stellen: Hoe is het nu gesteld met de beoefening van de gemeenschapsband tussen Gods kinderen onder elkander? Helaas!

Wat een verdeeldheid en verwijdering onder elkander. Hoe zien we de „stok Liefelijkheid” en „Samenbinders” verbroken, zoals eens Zacharia schreef in Zacharia 11 vs. 10 en 14. Daarbij lezen we ook: „Tenietdoende de broederschap tussen Juda en tussen Israël.”

En nu de belangrijkste vraag: Moet deze „broederkus” nog in de kerken gehandhaafd blijven?

Reeds hebben we gewezen op samenkomsten

van „broeder-gemeenten”, waar men deze broederkus nog handhaaft.

Toch dienen we rekening te houden met het feit, dat de broederkus ook een „Oosters” cachet droeg. Want het kussen op de wang was gelijk aan het geven van onze hand aan een vriend of kennis, dus met onze handdruk. In later tijden na de Apostolische eeuw is zij in de kerken afgeschaft, daar men erin een aanleiding zag gegeven tot ongepaste praktijken.

Is de „handdruk” van mindere welmenendheid dan de „kus”? Dat behoeft niet het geval te zijn. Want wat kan een stevige handdruk een warme uiting zijn van hartelijk medeleven in droevige omstandigheden, niet-waar!

We willen ten slotte nog wijzen op een schone allegorische zinspel op de besproken wijze van begroeting in psalm 85:11:

„De goedertierenheid en waarheid zullen elkander ontmoeten, de gerechtigheid en vrede zullen elkander kussen”.

Hier wil de psalmist de aandacht vestigen op de verzoening van Christus, hoe namelijk God's gerechtigheid met de vrede Gods verzoend is geworden. Dat betekent dus: dat Gods kind zalig wordt met behoud van God's recht!

Dr.

v.L.

IN DE BEGINNE

Genesis Eén tot Drie en het Gezag van de Heilige Schrift

door Prof. Dr. Edward J. Young

13

Opschrift of Onderschrift

We gaan naar vers vier waar we de vermelding lezen: „Dit zijn de geboorten des hemels en der aarde, als zij geschapen werden”. Deze vermelding geeft ons een sleutel voor het verstaan van het Boek Genesis. Toch wordt deze vaak verkeerd begrepen zoals zoveel in de Bijbel. Sommige mensen hebben het vermogen, zoals Humpty Dumpty in Alice in Wonderland, om woorden te laten betekenen wat men graag wil dat ze betekenen. En zo raakt men ook in vers vier het spoor bijster. De zin, „Dit zijn de geboorten des hemels en der aarde”, is een opschrift en niet een onderschrift. Met andere woorden, zij is niet het slot van het voorafgaande. Zij is eerder een inleiding van wat volgt.

Het is een opschrift. Hoe we dat kunnen weten? Deze zin komt ongeveer tien of elf keer voor in Genesis. Het is duidelijk dat in elk van deze gevallen de zin op deze wijze gebruikt wordt. Zij wordt altijd gebruikt als een opschrift. In feite, sommige geleerden, gevolgd door Moffatt in zijn vertaling van Genesis, realiseerden dat dit het geval was. Maar ze stelden dat de zin niet op haar plaats stond. Het had voor het eerste vers van Genesis moeten staan, en daarom heeft Moffatt de vertaling: „Dit is het verhaal van hoe de hemelen en de aarde werden gevormd toen God de hemelen en de aarde begon te scheppen”. Dat is een erkenning van het feit dat deze zin, „Dit zijn de geboorten des hemels en der aarde”, een opschrift en niet een onderschrift is. Nu zijn er die dit feit gewoonweg niet onder ogen willen zien. Zo vinden we in de Anchor Bible de zin zo ongeveer als volgt vertaald: „Dit is het verhaal van hoe de hemelen en de aarde werden gevormd”, als een opsomming van het voorafgaande. Maar dat is niet een correcte vertaling en de Anchor Bible is in de vertaling van Genesis in een aantal gevallen onjuist. Het lijkt me toe dat men dikwijls te veel in de tekst leest en in dit geval ook. De zin betekent niet het verhaal van hoe de hemelen en de aarde werden gevormd. Laat ons het eens verder bezien.

Dit zijn de geslachten, (de geboorten). Het Hebreeuwse woord **tóledôt** komt van een wortel die „baren” of „verwekken” betekent, en het is een zelfstandig naamwoord gebaseerd op de causatieve stam van die wortel. Letterlijk betekent het: „Deze zijn de dingen verwekt door hemel en aarde”. Onlangs is een Nederlands boek verschenen over dit onderwerp - Schepping en Paradijs - geschreven door Professor Gispén van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Dit boek geeft een grondige analyse van de Hebreeuwse tekst van de eerste drie hoofdstukken van Genesis. Het stemt me tot dankbaarheid te kunnen zeggen dat hij op dit punt duidelijk en krachtig voor de dag komt en toont dat de woorden genomen moeten worden als een opschrift. Hij toont ook aan dat de uitdrukking niet betekent de geschiedenis maar de voortgebrachte dingen. Dus dit opschrift zegt ons: „Dit zijn de voortgebrachte dingen van hemel en aarde”.

De Geslachten

Let op de implicaties van deze zin. De eerste is dat we nu niet een bericht van de schepping gaan lezen. Want dat is reeds gegeven. Het boek Genesis bestaat in feite uit twee fundamentele delen. Het eerste deel handelt over de Schepping. Het begint met hoofdstuk een vers een, en eindigt met hoofdstuk twee vers drie. Dit eerste deel is dus kort. Het tweede kan genoemd worden, „De Geslachten”. Het begint met hoofdstuk twee vers vier en eindigt met hoofdstuk vijftig, vers zes en twintig.

De zin, „Dit zijn de geboorten (de geslachten) van de hemelen en de aarde” duidt aan, dat we niet meer over de schepping gaan lezen, maar over hetgeen uit de hemel en aarde voortkwam, en in het bijzonder over de mens, wiens lichaam uit de geschapen aarde kwam. Sommigen zeggen dat dit woord „hemelen” geestelijk betekent dat de ziel van de mens onstoffelijk, van de hemelen is. Het is niet zeker dat we dat zo kunnen zeggen. Dit is een betwiste zaak. Maar wat belangrijk is, is dat we hier een vermelding hebben dat „deze dingen”, dat is, de dingen die volgen, die zijn, welke werden voortgebracht of verwekt door de hemelen en de aarde.

We zien hier het verband met het eerste hoofdstuk van Genesis, waar het eerste vers vermeldt: „In de beginne schiep God de hemel en de aarde”. Daar is de oorsprong van de hemel en de aarde. God heeft ze geschapen. Maar nu gaan we een stap verder. We behandelen nu niet meer de schepping maar hetgeen de hemelen en de aarde - die God geschapen heeft - hebben voortgebracht. Ik ben van mening dat we dit zeer leerstellig vast kunnen stellen. De Bijbel zelf vermeldt ons wat zij gaat meedelen. Zij vermeldt niet dat dit een tweede bericht van de schepping is. In het geheel niet! In plaats daarvan vertelt ze ons dat er gesproken zal worden over hetgeen van hemel en aarde is gekomen. Toch gaan de schriftcritici door leerstellig te herhalen dat deze zin een onderschrift is. Zelfs **The Standard Hebrew Dictionary** (Het Standaard Hebreeuws Woordenboek) geeft op dit punt een onjuiste vertaling.

Neem bijvoorbeeld, een ander gebruik van deze zin in Genesis. „En deze zijn de geboorten (geslachten) van Terah”. (Gen. 11 : 27) Wat volgt dan? Een bericht van de geboorte van Terah en het leven van Terah? Nee, dat is ons in het voorafgaande meegegeeld. Nu is er een bericht over wie en wat door Terah werd verwekt, namelijk, Abraham. En het hele daarop volgende deel handelt over Abraham als nakomeling van Terah. Hetzelfde is het geval met elk ander gebruik van deze zin in Genesis. Het is belangrijk om op te merken dat als de zin gebezigd wordt, dat ze dan dient om de lijn der beloften te vernauwen. Het begint met het breedst mogelijke begin, de schepping van hemel en aarde. Dan de volgende: „Dit is het boek van Adams geslacht”. (Gen. 5 : 1). Er wordt niet meer over dieren gesproken maar alleen over de nakomelingen van Adam, de geslachten van Noach, de geslachten van Sem, de geslachten van Terah, enzovoort.

Twee maal wordt de geslachtslijn onderbroken, om te spreken over andere lijnen, die niet in de lijn van de belofte liggen. Dan keert de zin terug naar haar hoofdthema, dat is de geslachtslijn te trekken van het allereerste begin tot het tijdstip dat Jozef naar Egypte gaat. Zo heeft het hele boek Genesis een vernauwende verwijzing. Het begint met het wijdst mogelijke begrip en dat vernauwt zich stap voor stap. Om zo te komen tot wat voor ons belangrijk is, de lijn der verkiezing. Hoe ondanks allerlei bezwaren en hindernissen God bezig is Zijn belofte aan de vadersen gedaan, te vervullen.

We kunnen er dus zeker van zijn, dat deze zin, „dit zijn de geboorten des hemels en der aarde” een opschrift moet zijn. Dat ze moet inleiden wat volgt. Het is volkomen onjuist te beweren dat ze een onderschrift is.

Daaruit volgt dat alle pogingen om aan te tonen dat het eerste en tweede hoofdstuk tegenstrijdig zijn, zonder grond of basis zijn.

N.B. Het copyright van 'In the Beginning' door Prof. E.J. Young berust bij 'The Banner of Truth Trust'.

De orde des heils

4

De bekering

Wortel en vrucht

De derde weldaad van de orde des heils is de bekering.

Ten opzichte van de wedergeboorte ligt hier de verhouding van wortel en vrucht.

De wedergeboorte is de wortel, de bekering is de vrucht.

Zo noemen wij de bekering: de uiterlijke verandering des zondaars als vrucht van zijn innerlijke vernieuwing!

Buiten de innerlijke vernieuwing is er geen waarachtige bekering. Alleen schijnbekering is dan mogelijk.

Voorbeelden geeft de Schrift daarvan in de koningen Farao en Achab. Farao beleed zijn zonde, Achab scheurde zijn kleed. Beide koningen kwamen in de vernedering voor God, daar kwam een uiterlijke verandering, maar er was geen innerlijke vernieuwing. Zo spreekt men wel over: een „ziekbed-bekering”, een „gevangenis-bekering”, een bekering van „de zonde tot de deugd”. Allemaal bekeringen, die niet uit de wedergeboorte, maar uit bepaalde omstandigheden opkomen en met 't veranderen van de omstandigheden ook weer verdwijnen.

Bij elke waarachtige bekering gaat het om de levende wortel, de wedergeboorte! Wordt deze levende wortel in het hart gevonden, dan kenmerkt dat leven zich door „beweging”, openbaring van dat leven!

Daar komt beweging der ziel in geestelijke werkzaamheden voor Gods troon. Beleving van wat het zeggen wil zondaar te zijn voor God, God te missen en Hem niet te kunnen missen. De Schrift spreekt in dit verband over een droefheid naar God en onze belijdenis spreekt over een hartelijk leedwezen, dat wij God, door onze zonden vertoord hebben.

Daar komt openbaring van dat leven, niet alleen in de binnenkamer, maar ook buiten de binnenkamer. Daar komt een ander leven, een haten en vlieden van de zonde en een hartelijke lust en liefde om niet alleen naar sommige, maar naar alle geboden Gods te gaan leven! Daar komt lust tot heiligmaking, met een hartelijk begeren naar de beleving van de rechtvaardigmaking. Zo is de waarachtige bekering één grote worsteling om in Christus te komen tot verzoening met God, om als vrucht van vrije genade in handel en wandel in heiligmaking te leven tot eer en verheerlijking Gods.

Moment of proces

Houden wij bovenstaande voor ogen, dan zullen wij verstaan dat de waarachtige bekering geen kwestie is van het moment, maar veel meer een proces is te noemen. Een proces, dat heel het leven doorgaat tot aan de stervenssnik toe. Zo wordt wel gesproken over een dagelijkse bekering. Zo verstaan wij ook het woord tot Petrus gezegd: „Wanneer gij eens bekeerd zult zijn”. Petrus was bekeerd, maar moest elke dag weer bekeerd worden!

Het moment van de bekering kan niet altijd met zekerheid worden genoemd. Dag en uur van de bekering kan ieder niet aangeven. De Schrift legt daar de nadruk ook niet op. Zo weten wij wel, dat Abraham bekeerd was, Izak, Jacob, David, Jesaja, Jeremia . . . maar het moment, de wijze waarop deze bekering plaats vond valt moeilijk aan te geven.

't Gaat ook niet om het moment of de wijze waarop, maar 't gaat wel om het **wezen** van de waarachtige bekering!

Dat wezen van de bekering tekent Schrift en belijdenis ons als een proces!

De catechismus tekent dit proces als een afsterven van de oude mens en een opstanding van de nieuwe mens!

De oude mens moet sterven!

Hij krijgt bij de instorting van het nieuwe leven een dodelijke injectie en die dodelijke injectie veroorzaakt voor de oude mens een procesmatig sterven! De Schrift spreekt over een „met Christus gekruisigd worden”.

De nieuwe mens moet leven.

't Leven uit Christus moet tot volle openbaring worden gebracht, zodat in de weg van afsterving en opstanding beleefd zal worden: „ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij”.

Dit wezenslement van de bekering is voor ieder gelijk!

Voor jongeren en ouderen, voor een wettsche, en evangelische bekering, voor een Paulus- en een Timotheus-bekering!

't Kan zijn, dat de bekering staat onder de beheersing van de veroordelende kracht der wet of dat de bekering plaats vindt onder zeer bijzondere schokkende omstandigheden.

't Kan ook zijn, dat de bekering meer staat onder de beheersing van het liefelijk geklank des Evangelies en zeer geleidelijk tot openbaring komt van de dagen der jeugd af.

Hoe het ook zij, dit wezensmerk van de waarachtige bekering is voor ieder gelijk en komt op uit de verbrijzeling van het eigen **Ik** en in het gelovig toevlucht nemen tot Hem, die gezegd heeft: „Die tot Mij komt zal Ik geenszins uitwerpen”.

Eis en belofte

Het moet ons duidelijk zijn, dat de Schrift steeds tot ons komt met de eis der bekering! Bekeert u, bekeert u!

Dit woord staat wel honderd maal in de Schrift aangetekend!

Is de bekering dan een werk van de mens? Is de mens dan niet onwillig en onmachtig?

Wij antwoorden hierop: de Schrift spreekt terdege over de onwil en onmacht van de mens in het stuk van zijn bekering. In donkere, sombere kleuren worden deze twee loten uit de éne wortel van onze geestelijke doodstaat steeds voorgesteld. De Schrift spreekt zelfs van onze vijandschap!

Anderzijds spreekt de Schrift toch duidelijk over de eis: bekeert u!

Hoe kan dat nu?

Deze eis moeten wij leren zien in het licht van het werkverbond en in het licht van het genadeverbond!

Het werkverbond predikt ons Gods schepingsrecht!

God heeft de mens goed en naar Zijn evenbeeld geschapen en daarom kan en mag God van de mens eisen, wat hij door eigen schuld niet meer doen kan.

Het genadeverbond predikt ons Gods genaderecht!

God heeft de mens, de gevallen mens, willen stellen in de sfeer van Zijn verbond, van het verbond der genade, en in die sfeer van het verbond geldt: „Al wat u ontbreekt, schenk Ik zo gij 't smeekt, mild en overvloedig”.

In de sferen van dat verbond zijn Gods eisen tevens beloften!

Beleving van het gebroken werkverbond en beleving van het door God opgerichte genadeverbond moet ons alzo brengen op de knieën voor God met de bede: „Heere, bekeer mij, dan zal ik bekeerd zijn”. Iemand heeft eens gezegd: „Nog nooit heb ik zoveel om bekering gebeden als toen de Heere bezig was de bekering in mijn hart en leven uit te werken”.

Van Augustinus is bekend, dat hij uit kracht van zijn godsdienstige opvoeding, door Moeder Monica gegeven, altijd bad: Heere, bekeer mij, maar . . . zo voegde hij er aan toe, vandaag nog maar niet! Toen God Augustinus op later leeftijd bekeerde, heeft hij over dat laatste deel van zijn gebed bitter geweend en heeft het uitgeroepen en zijn woord klinkt door, ook tot ons: Nooit, nooit is iemand te vroeg, maar altijd veel te laat bekeerd!

M. Baan.

Maarten Luther

6.

VI. Zijn voornaamste principes

1. Het gezag van de Bijbel

Na moeilijke worstelingen had Luther vrede gevonden. Met de overtuiging van de juistheid van zijn geloof zag hij in, dat echt geloof op de Bijbel gegrond moet zijn. Met het aanvaarden van dit beginsel verwierp hij meteen alles wat er mee in strijd was. De Bijbel alleen was geïnspireerd door de Heilige Geest en had daarom alleen goddelijk gezag. Dit beginsel wordt het principe van „Sola Scriptura” genoemd. De Paus en kerkelijke concilies konden slechts gezag hebben voor zover ze met de Bijbel overeenkwamen. De Bijbel maakte Luther sterk. Als hij zich bedreigd voelde zei hij:

*"Gods Woord houdt eeuwig stand
En zal geen duimbreed wijken."*

2. Rechtvaardiging door geloof en genade

Voor een lange tijd had Luther geen antwoord op de vraag: Hoe kan een zondaar rechtvaardig zijn voor God? Serieus had hij getracht door goede werken vrede te vinden, maar zonder resultaat. Toen hij door het geloof in Christus vrede met God vond, heeft Luther deze leer ook steeds verdedigd en iedereen aanbevolen. „Sola Gratia”: Het is **alleen** de genade van God, die de zondaar behoudt. Er is geen andere Zaligmaker dan Jezus Christus, de Zoon van God. „Sola Fide”: Het is **alleen** door het geloof, dat de zondaar gerechtvaardigd wordt, zonder de werken.

Deze waarheden omtrent de Bijbel, het geloof en de genade, zijn de grondwaarheden van de kerk van de reformatie. Voor een lange tijd had het licht niet zo helder **geschenen als nu door middel van Luther.**

3. Verhoudingen ten opzichte van andere Reformatoren

De Zwitserse hervormer Zwingli was iets later dan Luther op een andere wijze tot de ontdekking van dezelfde waarheden gekomen. Ondanks grote overeenkomsten waren er toch deze verschillen. Bij Zwingli speelde zijn eigen innerlijke strijd veel minder een rol dan bij Luther. Het was voor Zwingli veel gemakkelijker zich van de kerk los te maken dan voor Luther, die veel sterker aan de kerk verbonden was geweest. Voor Zwingli waren de belangen van Zwitserland en de kerk bijna één. Luther was veel voorzichtiger en niet zo nationalistisch. Zwingli wilde wapens en geweld gebruiken om zich tegen de vijand te beschermen. Luther was hier sterk tegen.

Luther en Zwingli verwierpen beide de leer van de transsubstantiatie. Zwingli was het ook niet eens met Luthers leer van de consubstantiatie. Voor Zwingli was de tegenwoordigheid van Christus in het Avondmaal niet lichamelijk. Pogingen om tot één inzicht te komen mislukten.

De derde grote hervormer was Calvijn. Hij was 25 jaar jonger dan Luther, maar schreef reeds in 1535 zijn grote meesterwerk: „De Institutie of Onderwijzing in de Christelijke Godsdienst”. Het sloot zich aan bij de grote Catechismus van Luther.

Calvijn leerde net als Luther de rechtvaardiging door het geloof alleen. Maar Calvijn legde meer nadruk op gehoorzaamheid en dankbaarheid. Wat het Avondmaal aangaat leerde Calvijn dat de Heere Jezus niet lichamelijk tegenwoordig was maar wel door Zijn Heilige Geest. Luther dacht en hoopte dat de wederkomst van Christus spoedig zou komen. Calvijn wees op de mogelijkheid dat die dag nog lang niet aanstaande was. Calvijn was als theoloog wetenschappelijker dan Luther.

Er wordt wel eens gezegd: Calvijn was als theoloog, Zwingli als Christen en Luther als mens.

VII. Beoordeling

1. Religie

De beoordeling van Luthers religie is heel belangrijk en ook heel moeilijk. Belangrijk, omdat zijn religie hem in zijn optreden steeds het meest beïnvloedde. Moeilijk, omdat deze beoordeling afhankelijk is van je religieuze opvattingen. Als deze overeenstemmen met die van Luther, ga je, met uitzondering van bijzonderheden, goedkeurend oordelen over Luther en de Hervorming. Maar denk je dat Luther bij zijn oude opvattingen had moeten blijven, dan is je oordeel kritisch.

Ondanks deze moeilijkheid is het toch nodig om een beoordeling te geven. Als je de Bijbel als uitgangspunt neemt, dan kom je tot de conclusie dat de verandering van Luthers religieuze opvattingen voor hem en de kerk ten goede is geweest.

2. Cultuur

Luther was niet alleen een grote theoloog, ook op taalkundig gebied was hij bekwaam. Hij was een meester in het vertalen. Luther kon de gewone man bereiken in de taal van zijn tijd, toch op een niveau waaruit een grote aanleg bleek. Hij heeft een grote invloed gehad op het ontstaan van het moderne Duits.

De gezangen die hij samenstelde, wijzen op zijn muzikale en dichterlijke gaven. Met spontane opgewektheid leerde hij het Duitse kerkvolk zingen.

Monniken en nonnen, die door Luthers leer

het klooster verlieten, hoorden van hem dat elk beroep een werk was in Gods Koninkrijk, waarmee ze blij en gelukkig konden zijn. Hij deed veel voor het christelijk onderwijs en was de eerste die een goede catechismus voor de jeugd wist samen te stellen.

3. Persoonlijk

Luther was een veelzijdige figuur. Meestal was zijn optreden op kritieke momenten moedig (Rijksdag te Worms). Door zijn buitengewone energie en intellectuele begaafdheid kon hij veel werk in een korte tijd doen (vertaling Nieuwe Testament). Deze gevoelige man kon soms zijn vijanden ruw aanvallen. Gelukkig bleef het dan bij woorden. Doch die konden ook scherp zijn. Soms was hij neerslachtig, maar nooit nam dat zijn werklust weg. Hij was meestal consequent en was bereid tot grote offers. Wordt hij door sommigen veracht, door velen wordt hij bewonderd. Maarten Luther was een bijzonder mens.

Alice Hamstra.

Ontmoetingsdag te Kampen

We willen weer even wijzen op de ontmoetingsdag, die **D.V. zaterdag 27 augustus a.s.** te Kampen zal worden gehouden in het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente aan de 2e Ebbingestraat. Dit gebouw hebben we nu al enige jaren voor dit doel ter beschikking, door de welwillende medewerking van de kerkeraad van die gemeente. Het gebouw is zeer gunstig gelegen en juist voor ons geschikt.

Het programma voor die dag ziet er als volgt uit:

Morgensamenkomst, aanvang 10.30 uur
opening: Ds. G. Blom van Meerkerk
spreker: Ds. D. Slagboom van Katwijk
slotwoord: Ds. J.P. Boiten van Schiedam

Pauze

Middagsamenkomst, aanvang 2 uur
opening: Ds. H. van Leeuwen van Driebergen
spreker: Ds. P. Beekhuis van Rotterdam-Kralingen
slotwoord: Ds. H.C. van der Ent van Dordrecht-centrum.

Deze middagsamenkomst zal ongeveer om 4 uur eindigen. De bezoekers kunnen dus tijdig vertrekken. Daardoor is grote afstand geen bezwaar.

Zoals bekend wordt er weer gratis consumptie verstrekt. De ervaring leert, dat de bezoekers het goed maken door wat zij vrijwillig geven of in de collecte stoppen. Er zal weer een boekentafel zijn, waar men weer goede boeken kan kopen en bestellen.

B.

Luther en het gereformeerd protestantisme

Dit is de titel van een belangrijk boek, dat enige tijd geleden verschenen is bij Uitgeverij Boekencentrum b.v., postbus 84176, 2508 AD 's-Gravenhage, tel. 070 - 512111.

In een Woord vooraf licht de redactie, gevormd door de theologen C. Graafland, J. Kamphuis, W. van 't Spijker en K. Exalto, ons in omtrent de bedoeling van het boek. We lezen daar:

10 November 1983 zal het 500-jaar geleden zijn dat Luther is geboren. Aan dit feit zal zeker ruim aandacht worden geschonken, vooral in Duitsland (Luthers geboorteland). Maar ook voor het gereformeerd protestantisme is er alle reden om te gedenken wat Luther heeft betekend, allereerst voor kerk en christenheid, maar verder ook voor geheel onze cultuur en samenleving.

In Nederland heeft vooral ook het gereformeerd protestantisme veel aan Luther te danken, omdat hier reeds vroeg door zijn geschriften een reformatorische beweging op gang is gebracht. Er is in de 'Gereformeerde Kerk' in de Nederlanden dan ook steeds met veel lof en waardering over hem gesproken. De nazaten van Calvijn volgden hierin de voetstappen van hun meester, die wel een eigen weg ging, maar toch Luther geprezen heeft als een getrouw dienaar Gods, met wiens optreden weer het licht begon te gloren.

De auteurs van dit boek beschouwen het al een voorrecht dat deze bundel tot stand mocht komen. Ieder van hen heeft in zijn bijdrage, waarvoor hij uiteraard zelf, de

verantwoordelijkheid draagt, Luthers betekenis belicht vanuit een bepaald historisch of dogmatisch gezichtspunt, of geschetst in welke verhouding hij heeft gestaan tot de andere reformatoren en tot de gereformeerde traditie.

Wij hopen met deze bijdrage aan de Lutherherdenking dankbaarheid te wekken voor hetgeen ons, bij alle verscheidenheid in het gereformeerde kerkelijke leven in ons land, gemeenschappelijk in de Reformatie van de 16e eeuw geschonken is, en te stimuleren deze erfenis te bewaren en te benutten.

Tot zover het Woord vooraf. In de Epiloog schrijft Prof. Van 't Spijker o.a. het volgende: Uit de stellige overtuiging van de eenheid in de zaak, in deze zaak van de Reformatie, die zozeer de moeite waard is, werd dit boek geschreven. Geen andere bedoeling zat voor bij het schrijven van dit boek. Die zaak te laten zien was de opzet, die de schrijvers bijeen bracht. Of wij daarin geslaagd zijn staat aan het oordeel van die het lezen. Zie blz. 312.

We hebben dit boek met veel belangstelling gelezen en we kunnen er ons over verheugen, dat de redactie en de andere medewerkers aan dit boek elkaar gevonden hebben. Het boek biedt de volgende artikelen:

Luther, door Drs. K. Exalto
Luther-Zwingli-Zürich door Dr. C.A. Tukker
Straatsburg door Prof. Dr. W. van 't Spijker
Calvijn en Luther door Dr. W. Balke
Calvinisme en Lutheranisme door Prof. Dr. W. van 't Spijker
Luthers leer van de praedestinatie door Drs. K. Exalto
Luther over de boete door Prof. J. Kamphuis
Luthers leer van Woord en Geest in relatie tot het gereformeerd protestantisme door Prof. Dr. C. Graafland
Luthers versie op wet en Evangelie door Prof. Dr. J. van Genderen
Luthers twee-rijken-leer door Dr. J. Hoek
Epiloog door Prof. Dr. W. van 't Spijker

Uit deze opgave blijkt duidelijk de rijke inhoud van dit boek. Uiteraard spreekt het ene artikel meer aan dan het andere. Maar in het algemeen gesproken zijn de artikelen naar ons gevoelen van blijvende waarde te achten en wel hierom dat de Reformatie van blijvende betekenis voor de kerk is. Het behoud van de kerk is gelegen in het bewaren van en de terugkeer tot de beginselen, die door Luther en Calvijn en andere hervormers verdedigd zijn op grond van Gods Woord. Er is op bepaalde punten verschil van inzicht geweest bij de Reformatoren en bij theologen uit later tijd, maar voorzover zij zich gebonden wisten aan de Schrift en de belijdenis van de Reformatie hebben zij voortgebouwd op de leer der waarheid. De kernwaarden van toen moeten gehandhaafd worden. Ook nu moet vastgehouden worden aan het sola fide enz. Graag zouden we gezien hebben, dat wat meer was uitgekomen, dat de geloofsbeleving van Luther de zaak is waar het ook nu op aankomt. Er is geen verschil van gevoelen tussen Luther en hen die nu door Gods Woord en Geest onderwezen worden in de drie stukken nodig te kennen tot zaligheid.

We gaan niet op de afzonderlijke artikelen in, maar willen volstaan met een woord van aanbeveling.

Het boek telt 317 pagina's. Het is gebonden uitgegeven met stofomslag.

De prijs is f 39,50.

B.

De vrouw in het ambt

Er is al eens een ambtsdragers-conferentie gehouden, waarin het voor en tegen aan de orde kwam. Wij hebben in ons blad als onze mening uitgesproken, dat de zaak van de vrouw in het ambt niet een onderwerp van discussie in onze kerken kan zijn. We moeten het water geen opening geven. Gelukkig heeft Prof. Dr. W. van 't Spijker op die conferentie een Schriftuurlijk geluid laten horen. Niet alle bezoekers van die conferentie waren het met dit standpunt eens. Daar is het niet bij gebleven. Nu is een stuurgroep van Chr. Geref. theologen te Utrecht met een brochure gekomen, die tot titel draagt: Vrouwen in de dienst, met als

ondertitel: Bijbelse studie naar de diensten in de Christelijke gemeente en de plaats van de vrouw daarbij. Deze werd ons toegezonden met het oogmerk gerecenseerd of besproken te worden in ons blad.

Wij zijn - aldus een begeleidende brief - een groep theologen afkomstig uit de Chr. Geref. Kerken die op één of andere manier een binding hebben met Utrecht. De afgelopen jaren zijn wij gestuit op de problemen van vrouwen die theologie studeren en in de Chr. Ger. Kerken werkzaam zouden willen zijn. Dit heeft ons ertoe gebracht ons in de bijbel te verdiepen wat betreft het ambt en de plaats van de vrouw in de gemeente. We zijn blij en dankbaar, dat wij het resultaat van deze jarenlange studie in een definitief rapport hebben kunnen vastleggen.

Aangezien de vraagstelling verder reikt dan alleen vrouwelijke theologische studenten in het kader van de Chr. Ger. Kerken, hebben we gekozen voor een uitgave die ook van dienst zou kunnen zijn bij het gesprek in de gemeentes, ook buiten de Chr. Ger. Kerken wellicht. Het lezen van de bijbel op onderwerpen als het onze, met op de achtergrond de opgeworpen kwestie van het gezag van de Schriften, is niet een zaak van één kerkverband, maar gaat ieder aan die voluit wil staan in de traditie van de Reformatie. Tot zover de brief.

In de dagen van de Remonstranten kon aanvankelijk de dwaalleer ongehinderd verkondigd worden. Daar kwam een eind aan toen de Dordtse Synode 1618-19 de Remonstrantse gevoelens veroordeelde. Hier ligt de zaak anders. De kerk heeft Gods Woord, en de belijdenisgeschriften en de kerkorde, die op Gods Woord gegrond zijn en de vrouw in het ambt uitsluiten. Dat moet genoeg zijn. Meent iemand dat er een kerkelijke uitspraak is in strijd met Gods Woord, dan moet de kerkelijke weg bewandeld worden. Als de kerk waakzaam is zal zij de waarheid handhaven.

In andere kerken is er plaats voor de vrouw in het ambt. De situatie in die kerken legt wel getuigenis af van het verval dat daar is. Verval is er ook onder ons, zeer groot verval, maar in dit opzicht gelden nog de bepalingen van ouds. Maar het geeft wel te denken, wanneer een bepaalde groep op deze wijze uitspreekt er anders over te denken. Door de uitgave van de brochure zoekt de groep anderen voor zijn gevoelens te winnen en zo wordt de onrust in de kerken vermeerderd. Het verschijnsel moet met grote zorg vervullen. Het houdt o.i. verband met een ander verschijnsel. Vroeger werd bij de toelating aan de theologische school een ernstig onderzoek ingesteld naar genadestaat en roeping tot het ambt. We horen het nog een oude predikantsvrouw zeggen: toen wij jong waren moest iemand verslag kunnen doen van zijn genadestaat en roeping. Aan de hand van de praktijk is te zien, dat nu meer gelet wordt op de aanleg tot studie en de bereikte resultaten. We krijgen wel eens de indruk dat de genadestaat beoordeeld wordt naar het feit of iemand belijdenis heeft afgelegd en de roeping naar het kunnen overleggen van een diploma. We willen niet uitspreken dat ieder daar zo over denkt, maar dat de beoordeling niet meer is zoals die geweest is is zonneklaar. De toegang tot het ambt is veel gemakkelijker geworden. Het komt ons voor dat dit in het algemeen het besef van de noodzaak van genadestaat en roeping op de achtergrond gedrongen heeft. Het komt begrijpelijkerwijze voor, dat wanneer de Heere iemand tot bekering brengt de begeerte ontwaakt om de Heere in het ambt te dienen. Er zijn jonge vrouwen geweest - en mogelijk zijn ze er nog wel - die graag predikant zouden geworden zijn, nadat de Heere Zijn genade verheerlijkt had. Maar begenadigde meisjes gevoelen wel dat de Heere haar daartoe niet geroepen heeft. En begenadigde jongemannen gaan ook gevoelen, dat een begeerte tot het ambt nog geen roeping is. Gelet op eigen onbekwaamheid en de grote verantwoordelijkheid enz. is juist een goddelijke roeping van de grootste betekenis.

In de loop der eeuwen is er nooit een Godvrezende vrouw tot het ambt geroepen. Als dat wel het geval geweest zou zijn zou de Heere zeker de weg tot het ambt gebaad hebben. We hebben nog nooit van een vrouw die de Heere vreest gelezen of gehoord, dat ze meent dat de kerk ten onrechte de vrouw van het ambt uitsluit. Zij zou zich niet willen aanmatigen te beweren tot het ambt ge-

roepen te zijn. Er is werk genoeg voor haar en we kennen vrouwen die de Heere vrezende van wie een goed getuigenis uitgaat en die op de plaats die de Heere hen geeft tot zegen van anderen mogen zijn.

Mannen kunnen zich aanmatigen geroepen te zijn. Vrouwen kunnen dat ook. Laat een ieder zich nauw onderzoeken of hij of zij het zaligmakend geloof deelachtig is. Dan is er ook wel de vraag: Heere, wat wilt Gij dat ik doen zal?

We hebben gemeend op deze wijze aandacht aan de brochure te moeten schenken. Zij is te bestellen door overmaking van f 6,50 (inclusief porto) op girorekening 5469469 t.n.v. Mw. J.W. Baaij, Schimmelpennincklaan 32, 3571 BH Utrecht, tel. 055 - 668917.

B.

Voor de Jeugd

Het Zonnekind 64

Beste jongelui!

„Toen kloofde God de holle plaats, die in Lechi is, en er ging water uit van dezelve, en hij dronk. Toen kwam zijn geest weder en hij werd levend. Daarom noemde hij haar naam de fontein des aanroepers, die in Lechi is tot op deze dag”.

Richt. 15 : 19

Na het drinken uit die door God gegeven Fontein staat Simson weer voor ons. Nu niet als een uitgedroogde man, die bijna de geest geeft, maar als iemand die je groen en fris kunt noemen.

Deze verandering in zijn natuurlijke gesteldheid is ook een wonder. Meestal gaan wij ook aan deze dingen voorbij. Want als je een pop vol water giet, dan loopt het er van onder weer net zo hard uit als het er van boven is ingegoten. Het doet geen enkel nut. Het geeft alleen maar een hoop narigheid. Want je houdt er een natte boel van over. En daar zijn de meesten niet zo op gesteld. Doch als het water door een mens gedronken wordt en het komt in het lichaam terecht, dan doet het daar zijn werking. En dat is dan een verkwikkende werking. Niemand kan dit tot stand brengen. Het is een werking van God, Die de mens niet alleen geschapen heeft, maar hem ook door Zijn voorzienigheid onderhoudt. Veronderstel dat het eten en drinken, wat wij dagelijks doen, niet gezegd zou worden, het zou ons geen enkel nut doen. En in die zegen zijn wij allemaal van God afhankelijk.

Daarom zijn jullie er ook bij opgevoed dat je van God over het eten en drinken een zegen moet vragen. Velen hebben dat als kleine kinderen geleerd. Doch als ze groter worden, zijn er helaas niet weinigen, die het bidden en danken verleren. Ze doen het eenvoudig niet meer.

Het begint meestal met schaamte. Een ander doet het niet, waarom zouden zij het dan nog wel doen. Soms, als het geweten in het begin nog even spreekt, stelt men zichzelf met de gedachte gerust dat men het thuis wel zal doen. Niet iedereen behoeft het ten slotte te zien, dat je nog bidt en dankt. Doch als je het laat, ziet God het wel. Als deze of gene er zich mogelijk door aangesproken gevoelt, denkt er dan eens over na. Want God Die eten en drinken geeft, wil ook dat we van Hem daarover een zegen afbidden. Doe het dan maar heel eenvoudig en schaam je niet voor de mensen. Weet dat de Heere Jezus gezegd heeft: Die Mij belijden zal voor de mensen die zal Ik ook belijden voor Mijn Vader Die in de hemelen is. En wie Mij verloochenen zal voor de mensen, die zal ik ook verloochenen voor Mijn Vader Die in de hemelen is”. Daar behoort ook het bidden en danken toe. Het is een vorm van belijden. Er in het openbaar voor uitkomen dat je met de „wereld” niet mee doet. Dat moet natuurlijk niet alleen in het bidden en danken tot openbaring komen, maar in het gehele leven. God wil het en Hij is het ook waard. Want door Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij.

De werking van het water in het lichaam van een mens - en dan is daar natuurlijk ook het eten bij inbegrepen - is een wonder. Doch er zijn nog meer wonderen. Want gevraagd zou kunnen worden: Had Simson het verdiend dat hij zo mild door het water werd verkwikt? Het begrip „verdiensten” daar is ieder wel gevoelig voor. Het wordt daarom nog al eens gebruikt. „Ik heb het toch verdiend”, zo luidt het dan.

Nu kun je in natuurlijk opzicht over verdiensten spreken. Als je werkt bij 'n baas of waar dan ook, dan kun je dit niet voor niets doen. De arbeider is zijn loon waardig. Dat staat ook in de Bijbel. En wee degene die het loon van de arbeider verkort, in die zin dat hij hem niet zou geven waar hij recht op heeft. De Heere zal het zien en zoeken.

Doch als het over verdiensten gaat tegenover God, „dan hebben we alles verbeurd en verzonddig”. Ik heb deze uitdrukking maar tussen haakjes gezet. Hij zal de meesten van de lezers wel bekend voorkomen. Hij klinkt deze en gene misschien wel wat erg ouderwets in de oren. Neemt er niettemin toch maar goede nota van. Want de inhoud van deze uitdrukking liegt er niet om. Het is waar: „we hebben alles verbeurd en verzonddig”. En zeker wat Simson betreft. Want we hebben gehoord hoe hij roemde in eigen kracht en presentatie, alsof hij zichzelf die grote overwinning had bezorgd. Wanneer de HEERE Simson nu naar verdiensten had behandeld, dan zou hij gestorven zijn van dorst. Doch als de HEERE hem nu door het water verkwikt, is dit alleen vrucht van genade. En genade kun je zelf nooit verdienen. Verdiensten en genade kun je alleen maar krijgen.

Als God nu genade geeft is het door de zondaar niet verdiend. Het wordt dan ook altijd in verwondering ontvangen. En toch is de genade verdiend, namelijk door de Zalmaker van zondaren, dat is de Heere Jezus Christus.

Simson betekent Zonnekind. Ik zou mijn doel voorbij schieten als ik in dit verband niet zou wijzen op die grote Zon der gerechtigheid, van Wie alle heil en zaligheid afdaalt. Want Hij heeft ook eens een zware strijd gestreden. Niet te Lechi, maar op de kruisheuvel Golgotha. Niet tegen de Filistijnen, maar tegen de Overste van deze wereld, dat is de duivel. In het heetst van de strijd heeft Hij het uitgeroepen: Mij dorst! Hij was toen juist neergedaald tot in de diepten der hel toe. Dat is de plaats die brand van vuur en sulfer en waar de doemelingen niet één druppel water gegeven wordt tot verkoeling van hun tong, gelijk de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus ons duidelijk leert. Toen het vuur van Gods toorn in Zijn binnenste brandde en Zijn tong door dorst gekloofd werd, kreeg Hij geen verhoging op Zijn bittere klacht: Mij dorst! Hem werd een spons, gedrenkt in edik toegestoken, om het bittere nog bitterder te maken. De Zon der gerechtigheid onderging wat het Zonnekind, een kind vol ongerechtigheid, had verdiend. In de tijd van Simson moest dit nog gebeuren, doch daar het van eeuwigheid af reeds in het besluit Gods vast lag, kon God in de tijd, op grond van de verdiensten van Christus, Simson zo rijk met genade bedelen.

Zo is het met elke weldaad, die een zondaar ontvangt. Ze zijn verdiend door de Heere Jezus Christus. Hij heeft nooit enige misdaad begaan, doch is wel met de misdadigers gerekend, opdat misdadigers door God in genade zouden kunnen worden aangezien. Wie zo de weldaden ziet, waarmee hij dagelijks overladen wordt, kan er alleen maar klein onder worden. Doch iedere keer moeten daar weer de ogen voor open gaan. Anders hebben we alleen maar een beschouwende kennis. En dat is wel goed, maar 't gaat buiten het hart om. We weten het dan wel, doch beleven het niet. Als we het beleven, krijgt God de eer.

Je ziet dat in het leven van Simson. Want bij alles wat op hem aan te merken is, komt hij toch steeds weer terecht waar hij wezen moet. En dan weer omdat Gods Geest hem daar brengt. Want het gehele genadeleven is een eenzijdig leven. Dat wil zeggen: het gaat altijd weer alleen van God uit. Hij is het begin, de voortzetting en ook het einde.

Toen Simson gedronken had, zeide hij: Dit is de fontein des aanroepers. „Daarom noemde hij haar naam de fontein des aanroepers, die in Lechi is, tot op deze dag”. Met deze naamgeving geeft Simson God de eer. Als hij over een fontein spreekt, doet ons dit denken aan een volheid. Een fontein heeft tot eigenschap dat hij steeds helder en fris water, onafgebroken naar boven brengt. Nu is God een overvloedige Fontein. Die nooit is uit te ledigen. En al wie Hem aanroept in de nood, die vindt Zijn gunst oneindig groot.

Als er staat dat die fontein zo genoemd werd tot op deze dag, dan zeggen de schriftverklarenders, dat is tot op de dag dat dit verhaal

geschreven werd. Doch ik zou ten deze alleen de Schrift maar willen lezen en schriftverklaarders, hoe nuttig en nodig ook op zijn tijd, maar met rust laten. Want in de bijbel wordt tot „op de dag van vandaag” deze fontein zo genoemd. En wie in die fontein de hand van God mag zien, die zegt: Tot op deze dag is God nog de Drager van de naam: „Fontein des aanroepers”. Een ieder die Hem aanroep bevindt dat Hij een Fontein is.

Simson had dit te Lechi beleefd. Het was voor hem een onvergetelijke plaats geworden. Zo kennen mijn lezers mogelijk ook wel onvergetelijke plaatsen. Ik kan daarvan natuurlijk de namen niet noemen. Doch wie zulke plaatsen heeft, weet ze wel. Het zijn die plaatsen waar God kennelijk de blijken van Zijn onverdiende gunst doet leven. Men vergeet ze nooit meer. En men geeft daarvoor alleen God de eer.

Als jullie dit lezen zitten we vlak tegen de panddag aan. Jullie hebben natuurlijk allemaal je plannen gemaakt en komen met drommen naar Kampen. Daarom: Tot ziens in Kampen!

Jullie aller vriend,

Ds. H.C. v.d. Ent

Boekbespreking

**Uitgeverij Van den Berg b.v.,
Zoutverkoperstraat 7,
3334 KJ Zwijndrecht, tel. 078-100911**

De poorten Sions bemind boven alle woningen Jacobs door C. van Rijswijk.

We lezen als ondertitel: **Iets over het wel en wee van het gereformeerde conventikel en zijn verhouding tot de kerk.**

Daardoor weten we dus waarover dit boek handelt. Het is verdeeld in 21 hoofdstukken: 1. Kerk en conventikel, 2. De oorsprong van het conventikel, 3. De verhouding van de kerk ten opzichte van het conventikel, 4. Jean de Labadie en zijn conventikels, 5. Van Lodensteins 'zoet gezelschap', 6. Koelmans conventikels, 7. Wilhelmus à Brakel, 8. Smytegelt 'troepjes der vromen', 9. De werkingen van de Heilige Geest en de bevinding daarvan (prof. C. v. Velsen), 10. De Nadere Reformatie en het conventikel, 11. Uw A.B.C. is meerder weert Als alles wat de wereld leert (Verschuur), 12. Wilhelmus Schortinghuis, de dichter der conventikels, 13. De Nijkerkse beweging, 14. Zoete banden die mij binden (Groenewegen), 15. Karikaturen van conventikelfiguren, 16. Het godvruchtig gezelschap (Detmar), 17. Het Réveil en de onkerkelijkheid, 18. De Afscheiding en het conventikel, 19. Kerk, conventikel en kerkelijke activiteiten, 20. Conventikel en onkerkelijkheid, 21. De gulden middenweg.

In het laatste hoofdstuk zegt Van Rijswijk, dat ten opzichte van het gezelschap drieërlei houding mogelijk is. In de eerste plaats (aldus de schrijver) kunnen we ons op het standpunt plaatsen van de ultra kerkelijken. Zij wilden en willen van geen conventikel weten. Ja, zij zijn het geweest die de schimpnaam 'conventikel' bedacht hebben. (.....) In de tweede plaats zijn er mensen die niets voelen voor de kerk als instituut. Zij zijn wars van al die vormendiensten en spreken vaak minachtend over het 'kerkje-spelen'. Niets moeten ze hebben van een geordend kerkelijk leven. 'Het komt maar op het leven aan', zeggen ze dan. (.....) Tenslotte erkennen anderen wel het recht van de conventikels, zijn er zelfs voorstanders van, maar zijn niet blind voor de gevaren die hier dreigen.

Van Rijswijk trekt deze conclusie: We gaan de juiste weg als we ons inzake een standpuntbepaling t.o.v. het conventikel op 'Voetsiaans' standpunt stellen. Dan verwerpen we het conventikel niet. Integendeel: we waarderen het gereformeerde gezelschap en daarmee bevinden we ons in het voetspoor van Koelman, Smytegelt e.d. Maar zeker verachten we de openbare Woordverkondiging niet. En daarin volgen we zeker onze oudvaders! De openbare eredienst ging bij hen bóven het conventikel. We erkennen dan de waarde en de voortreffelijkheid van het conventikel, mits het stroomt in de bedding van de kerk. Het snoeimes van de kerk is nodig om de conventikelplant voor grove uitwassen te behoeden. Anderzijds kan een conventikel voorkomen dat een kerk teveel verschaalt, teveel op een 'geraamte' gaat lijken. Noch het organisme, (het 'leven'),

noch het instituut (het 'geraamte') kan gemist worden.

We kunnen met deze conclusie instemmen. Met belangstelling hebben we het boek gelezen. Het bevat veel goeds. We hebben echter gemist een hoofdstuk omtrent Mr. Justus Vermeer, die vele oefeningen gehouden heeft en ouderling was van de kerk te Utrecht. In de voorrede van zijn catechismus verklaring wordt een en ander over zijn persoon en arbeid geschreven. Had ook niet het een en ander over de arbeid van Jan Nupoort geschreven moeten zijn? Kort geleden is er een boekje verschenen over zijn leven en arbeid en betekenis voor de catechese. Van Rijswijk vermeldt wel de oefeningen van Wulfert Floor, maar niet die van Hendrik van Lis en Mr. I. da Costa.

Op blz. 91 wijst Van Rijswijk er op dat er in al de 16 jaren van de bediening van Schortinghuis te Midwolda slechts 23 personen geloofsbelijdenis hebben afgelegd. Hij meent te moeten opmerken dat hierdoor de onkerkelijkheid in de hand werd gewerkt. Is dat wel juist? Er zijn toch ook nu nog vele mensen die nooit komen tot het afleggen van geloofsbelijdenis en toch getrouwd opgaan naar Gods huis. Bovendien: Schortinghuis nam het volgens Van Rijswijk op voor conventikelbezoekers. Zijn dat onkerkelijken geweest of juist mensen die naar Gods huis gingen en ook onderlinge samenkomsten hielden?

We hebben hier goede lectuur, die ons inzicht geeft in een bepaald facet van het leven van mensen, die behoefte hadden aan onderlinge samenkomsten. De goede zijde ervan mogen we niet vergeten. Uit dat oogpunt zou het van belang zijn dat ook nu de godvruchtigen bij elkaar kwamen om bezig te zijn in de dingen van Gods koninkrijk.

Het boek telt 166 blz., is gebonden uitgegeven, met tekeningen, en kost f 23,50.

B.

**Uitgave van La Rivière & Voorhoeve N.V.
Brink 14, Zwolle**

1. Omnibus door L. Penning.

Er is veel literatuur over het Zuid-Afrika van vandaag. Maar over de voorgeschiedenis, die men moet kennen om het heden te begrijpen, is maar bitter weinig geschreven. Om die reden blijven de boeken van L. Penning een romantisch gekleurde bron van informatie. In deze omnibus treft men de volgende titels aan:

De helden van Zuid-Afrika, waarin de Grote Trek wordt beschreven. De Boeren zijn het Britse gezag moe en trekken weg uit de Kaapkolonie. Er is land genoeg! Maar grote negerkoningen uit het noorden, zoals Moselekatse en Dingaan, hebben hun zinnen op dezelfde streken gezet. Beide partijen botsen op elkaar en over en weer vloeit bloed dat tot op de dag van heden niet is vergeten.

De scherpshutters van Zuid-Afrika spelen een rol in de vrijheidsoorlog die een eeuw geleden tegen de Engelsen werd uitgevochten. Lang-Nek en vooral Amajuba zijn bijna legendarische wapenfeiten in die strijd. De Britse legers werden verslagen en de Boeren hadden een adempauze.

In **De ruiters van Zuid-Afrika** wordt de inval van dr. Jameson beschreven. Een particulier initiatief, waar de Britse regering niets tegen onderneemt. Voor de laatste maal hakken de Boeren hun vijanden in de pan. Men schrijft 1896 en de Boerenoorlog staat voor de deur. Drie boeken die duidelijk laten zien hoe de Boeren in de vorige eeuw dachten en deden en het heden voorbereidden.

Tot zover de omslag. Penning heeft veel boeken over de Boeren van Zuid-Afrika geschreven. Hij deed dat op een wijze dat velen naar zijn boeken grepen. Hij wist de situatie en de mensen te tekenen. Hij nam de mensen mee. Ook deze boeken spreken van zijn liefde voor de Boeren, die veel opgeofferd hebben voor hun vrijheid. De boeken zijn natuurlijk geen historische documenten, maar ze geven toch wel enig licht over de strijd die de Boeren vroeger ten koste van veel bloed gevoerd hebben.

Deze Omnibus bevat spannende lectuur. Het boek telt 502 blz. en kost gebonden f 32,50.

2. S.O.S., Omnibus door K. Norel.

Dit boek van 460 blz. bevat drie werken van Norel, die alle drie over de zee gaan. Op de binnenzijde van de omslag wordt de inhoud van deze boeken als volgt omschreven: **S.O.S. - Wij komen!** Wanneer het noodsein

door de ether flitst, vaart de bergingsboot uit, hoe hol de zee ook staat. De hulpverlening krijgt hier gestalte in de vorm van een zeesleepboot van Terschelling. Markante figuren bemannen het vaartuig en binnen hun kleine wereldje leren wij de offervaardigheid en . . . de felle concurrentie kennen, die het bergingswerk nu eenmaal kenmerken.

Loods aan boord voert ons het leven binnen van de loodsen, die juist in de kritiekste momenten een schip naar zijn bestemming moeten voeren.

Ik worstel en kom boven voert de vernietigende kracht van de zee ten tonele, de kracht zoals die zich in de overstromingsramp van 1953 manifesteerde.

De hoogste lof die Norel telkens weer wordt toegezwaaid, is dat hij zulke **menselijke** boeken schrijft. Is het omdat de oermoeder van alles, de zee, zo sterk in zijn verhalen leeft? Ook deze trilogie is weer een échte Norel, waar de frisse zeewind doorheenwaait en waar warme mensenharten kloppen.

Tot zover de omslag. Het is waar, dat Norel de lezer meeneemt. Dat maakt wel dat we kritisch moeten lezen. Bij het lezen van het eerste boek kwam meermalen de vraag op: mag dat nu allemaal, is de taal niet al te ruw? In het tweede verhaal leven we mee met een loods, die heel wat meemaakt. Aan het einde wordt het zo voorgesteld alsof de loods bij het sterven als vanzelfsprekend in behouden haven komt. Daar moet grond voor zijn. Het derde boek laat ons weer iets zien van de watersnood in 1953 met allerlei verdrinkingsgevallen en verdriet en daartegenover bijzondere uitredingen. Het is goed dat we er steeds weer bij bepaald worden hoe groot de nood toen was. De Heere spreekt in deze en in alle andere dingen. Het gaat er steeds om wat de uitwerking hiervan is.

Het boek kost gebonden f 29,90.

B.

CASSETTES

à f 9,- met kerkdiensten van o.a. wijlen Ds. M. Baan, F. Bakker, N. de Jong, M.S. Roos en vele andere chr. geref. predikanten.

Verder (bijna) alle predikanten der Ger. Gem. en Oud Ger. Gem. en vele Herv. (Ger.) predikanten, o.a. wijlen Ds. L. Vroegindewey en A. de Redelijkheid.

Bij 10 stuks portvrije toezending.

Vindt u het kopen van cassettes en banden te duur? Voordelig is het huren van banden met op een band 8 diensten (Sn. 4,75).

Inlichtingen: telefoon 01134 - 2455.

TE KOOP

Electronisch orgel, merk Viscount CL4. In prima staat: Prijs f 2.500,-. Tel. 03412-52591.

PENSION

Walcheren, voor uw vakantie nog vrij pension voor 2 pers. Tel. 01186 - 1599.

Wel eens op TEXEL geweest?

Beslist de moeite waard. Bos, duinen, zee, vogelbroedplaatsen, visgelegenheden, etc., en . . . rust.

U kunt op

'DE VERRASSING'

gebruik maken van volledig pension voor groot en klein.

Prijzen v.a. f 270,- p.w.

Of u kunt kiezen voor een bungalow met alle comfort of sta-caravan.

Voor 60-plussers

speciale voor- en naseizoenprijzen.

Vraag vrijblijvend onze kleurenfolder aan.

Tel. 02223-661 of 391.

Stationssingel 50
Tel. 08385-13978
Postbus 177
3900 AD Veenendaal

1958 - **25 Jaar** - 1983

Woninginrichting en stoffering

Meubelen en vloerbedekking
Gordijnen -
zonwering enz.

Vrijblijvend komen wij bij U aan huis met onze stalen collecties.

Bel ons eens voor een afspraak.

Beleefd aanbevelend
B. Elderkamp
Frankenord 17
Rotterdam
Tel. 010 - 823487